

УДК 8.81
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-2-6>

МЕТОНІМІЧНА ГРУПА ФІГУР ЗАМІЩЕННЯ В РОМАНАХ ШАРЛОТТИ БІНГХЕМ

Гайденко Ю. О.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
пр. Перемоги, 37, Київ, Україна
gaydenko.julia@ukr.net
orcid.org/0000-0002-4063-525X*

Ключові слова: *дисфемізм,
евфемізм, метонімія,
перифраз, синекдоха.*

Дослідження присвячено опису метонімічної групи фігур заміщення і їх репрезентації в романах Шарлотти Бінгхем. Мета пропонованого дослідження – розглянути фігури заміщення метонімічної групи, здійснити їх типологізацію, схарактеризувати їх стилістичні функції та встановити їх відсоткове співвідношення в романах Шарлотти Бінгхем. У роботі використано загальнонаукові (аналіз та синтез, суцільна вибірка, описовий метод, кількісний аналіз) і власне лінгвістичні методи. Дефініційний аналіз – для уточнення лінгвістичних термінів та понять, окреслених темою дослідження; стилістичний аналіз – для вивчення фігур заміщення метонімічної групи, з'ясування їх стилістичного забарвлення в аналізованих комунікативних ситуаціях. Визначено, що фігури заміщення – це вторинні найменування, які існують у мові в «готовому» вигляді або створюються в мовленні на основі регулярних моделей. Встановлено, що до метонімічної групи означених фігур належать метонімія, синекдоха, перифраз, евфемізм та дисфемізм. Досліджено, що в романах Шарлотти Бінгхем превалюють перифраз (42,6%) і метонімія (37,1%). Описано різновиди перифразу та розкрито, що в досліджуваних творах він функціонує як засіб додаткової характеристики позначуваного. Окреслено моделі метонімічного перенесення в романах Шарлотти Бінгхем. З'ясовано, що в означених творах метонімія використовується передусім задля виділення певної ознаки позначуваного. Розкрито, що в романах Шарлотти Бінгхем дещо рідше трапляється синекдоха (16,2%), яка полягає в кількісному співставленні предметів і явищ; окреслено її різновиди. З'ясовано, що найменш репрезентативними в романах Шарлотти Бінгхем є евфемізм (3,3%) та дисфемізм (0,8%). Описано, що евфемізм використовується авторкою як засіб пом'якшення неприємної істини, а дисфемізм – задля відображення емоційно-оцінного стану персонажів.

METONYMIC GROUP OF REPLACEMENT FIGURES IN THE NOVELS BY CHARLOTTE BINGHAM

Haidenko Yu. O.

PhD in Philology,

Associate Professor at the Department of the English Language of Humanities Orientation № 3

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Peremohy ave., 37, Kyiv, Ukraine

gaydenko.julia@ukr.net

orcid.org/0000-0002-4063-525X

Key words: *dysphemism, euphemism, metonymy, periphrasis, synecdoche.*

The article focuses on the study of metonymic group of replacement figures in the novels by Charlotte Bingham. The above-mentioned figures have been classified, their stylistic functions and percentage ratio in the novels by Charlotte Bingham have been outlined. The current study uses a combination of general scientific (analysis-synthesis method, continuous sampling method, descriptive method, quantitative analysis) and linguistic methods. The definitional analysis is used to clarify linguistic terms and notions specified by the research topic. The stylistic analysis is used to research into the metonymic group of replacement figures and study their stylistic colouring in certain communicative situations. Replacement figures have been defined as language units of secondary nomination; these units can be either "cut-and-dried" components of the language word-stock or created in speech on the basis of regular models. The metonymic group of replacement figures has been classified into metonymy, synecdoche, periphrasis, euphemism and dysphemism. The research carried out demonstrated that periphrasis (42,6%) and metonymy (37,1%) are prevalent in the novels by Charlotte Bingham. The types of periphrasis have been described. It has been proved that in the novels by Charlotte Bingham periphrasis is used as a means of additional characterization of the nominated phenomenon. The models of metonymic transfer and their representation in Charlotte Bingham's novels have been outlined. It has been established that metonymy is used by the author to highlight a specific feature of the denoted phenomenon. It was sustained that synecdoche (16,2%), which relies on using the name of the part to denote the whole and vice versa, is less frequent in the novels by Charlotte Bingham. Its types and their representation in Charlotte Bingham's novels have been outlined. It has been demonstrated that euphemism (3,3%) and dysphemism (0,8%) are infrequent in the novels by Charlotte Bingham. Euphemism is used by the author to mitigate unpleasant truth, while dysphemism is used to show emotional-evaluative state of characters.

Постановка проблеми. Стилістичний потенціал художнього твору породжується сукупністю розмаїтих стилістичних прийомів, зокрема й семасіологічних, вагоме місце серед яких належить фігурам заміщення. Виступаючи сукупністю вторинних найменувань реалій навколишньої дійсності, фігури заміщення реалізують ідейний задум письменника, виконують низку стилістичних функцій, слугують досягненню стилістичного ефекту і створюють певний психологічний настрій читача.

Метонімічна група фігур заміщення досліджувалась у роботах низки мовознавців, зокрема

І.В. Арнольд [1], І.Р. Гальперіна [2], О.А. Давидової [3], Ю.М. Лотмана [4], О.М. Мороховського [6], Ю.М. Скребнева [5], А.М. Токмакова [7], В.М. Ярцевої [8], Е.С. Way [19] та ін. Проте, незважаючи на наявність лінгвістичних розвідок, присвячених означеній групі фігур, їх репрезентація в романах англійськомовної авторки-сучасниці Шарлотти Бінгхем досі не вивчалась ні вітчизняними, ні зарубіжними мовознавцями, що зумовлює актуальність цієї статті.

Мета статті – розглянути фігури заміщення метонімічної групи, здійснити їх типологізацію, схарактеризувати їхні стилістичні функції

та встановити їх відсоткове співвідношення в романах Шарлотти Бінгхем.

Матеріалом дослідження слугували 6545 фігур заміщення метонімічної групи, дібрані методом суцільної вибірки з 10 романів Шарлотти Бінгхем („In Sunshine or in Shadow” [12], „Stardust” [15], „Change of Heart” [9], „Grand Affair” [11], „The Kissing Garden” [17], „Distant Music” [10], „Magic Hour” [13], „Out of the Blue” [14], „The White Marriage” [18], „The Daisy Club” [16]).

Виклад основного матеріалу дослідження. Фігури заміщення – це сукупність вторинних найменувань, що існують у мові в «готовому» вигляді або створюються в мовленні на основі регулярних моделей [6, с. 156]. Продуктивною в контексті нашого дослідження є класифікація О.М. Морозовського [6, с. 156], згідно з якою до метонімічної групи фігур заміщення належать метонімія, синекдоха, перифраз, евфемізм та дисфемізм. Їх відсоткове співвідношення в романах Шарлотти Бінгхем зображено на рис. 1.

Рис. 1. Відсоткові показники метонімічної групи фігур заміщення у романах Шарлотти Бінгхем (загальна кількість одиниць – 6545, 100%)

Метонімія (37,1%) – це троп або механізм мовлення, що полягає в регулярному або оказіональному перенесенні імені з одного класу об'єктів або одиничного об'єкта на інший клас або окремий предмет, що асоціюється із цим класом за суміжністю або залученням в одну ситуацію [8]. Її основу становить здатність слова виконувати подвійну номінацію, адже метонімічне перенесення полягає в накладанні на нетипове значення слова його основного значення, тому головним критерієм метонімічного перенесення вважають семантичну однозначність двох понять, а метонімія розглядається як «художня стенографія» [18, с. 10].

Основу механізму метонімічного перенесення становить принцип реального зв'язку об'єкта номінації з суб'єктом, на який екстарполюється найменування першого: «Замість назви одного предмета використовується назва іншого, пов'язаного з першим постійним внутрішнім або зовнішнім зв'язком» [1, с. 101]. Перенесення імені відбувається на основі різних типів відношень, до яких, згідно з Н.Д. Арутюною, належать логічні, просторові, подієві, понятійні та синтагматичні [8]. Так, А.М. Токмаков визначає метонімію як похідну від двох вихідних взаємопов'язаних точок: переносу імені з одного об'єкта на інший, заснованого на тому, що у свідомості мовця семантичні категорії імен об'єктів виступають у відношенні синтагматичної суміжності [7].

Як інші фігури, заміщення метонімія може бути узуальною та оказіональною (індивідуально-авторською), що реалізує «новий несподіваний зв'язок між двома об'єктами» [6, с. 168].

Узуальні типи метонімічного перенесення, володіючи незначною стилістичною значущістю, характеризуються широкою варіативністю, яка у творчості Шарлотти Бінгхем представлена: 1) метонімією матеріалу, що базується на заміщенні назви предмета вказівкою на матеріал, з якого він виготовлений: *Instead he contented himself with draining his glass.* [9, с. 67]; 2) метонімією вмісту, що полягає в заміщенні назви речовини вказівкою на ємність, у якій вона знаходиться: *'Oh, yes, coffee must always be black,' she agreed, watching Hart boiling a kettle and spooning a heaped spoon into an Alessi cafetiere.* [10, с. 334]; 3) метонімією належності, в основі якої – заміщення назви предмета вказівкою на її творця (автора, виробника тощо): *'You found my Dante.'* [9, с. 78]; 4) метонімією місця, що заснована на заміщенні назви предмета, зокрема одухотворених істот, вказівкою на їхнє місцезнаходження: *Gray had not telephoned Pear Tree Cottage for a few days.* [17, с. 256]; 5) метонімією процесу, що базується на заміщенні результату назвою процесу: *I used to say on Monday when I hung out the washing that I wouldn't have been shocked to find him eating the socks off of it.'* [12, с. 182].

Виступаючи засобом вторинної номінації, метонімічне перенесення виконує не лише номінативну, але й характерологічну функцію, виділяючи одну з постійних, змінних або випадкових ознак номінованої реалії, що дозволяє кваліфікувати його як описову категорію. Воно підсилює наочно-чуттєві уявлення про описуване явище, виступаючи засобом його непрямой характеристики. Виникнення оказіональної метонімії зумовлюється різними чинниками і пов'язане з досягненням необхідного стилістичного ефекту та прагматичного впливу на адресата.

Оказіональна метонімія здебільшого реалізується зв'язком через: 1) заміщення найменування індивіда назвою його характерної ознаки, зокрема риси обличчя; 2) заміщення найменування індивіда назвою одягу або предмета, який він носить; 3) заміщення найменування дії назвою інструмента чи знаряддя, за допомогою якого вона виконується [6, с. 168]. На протигагу метонімічному перенесенню другого типу, випадки використання якого Шарлоттою Бінгхем поодинокі: *'What will it all mean, what will it all matter when the jackboots are marching up the village street?'* [15, с. 115], третій тип такої вторинної номінації у творчості авторки є розповсюдженим: [...] *since the world generally believes there is no smoke without something burning somewhere, versions of the story were soon on everyone's lips* [14, с. 383]. Трапляються також метонімічні перенесення першого типу: *Florazel kissed the aged cheek in a non-kissing manner; either side of the closely hatted, white-haired head* [12, с. 297].

Ураховуючи зазначене вище, конструктивним виступає твердження, згідно з яким метонімія – це засіб непрямого зіставлення двох реалій [4; 6]. При цьому особливість метонімії полягає в тому, що вона, виділяючи основну в конкретній мовленнєвій ситуації ознаку реалії, виключає інші її ознаки. Звідси справедливою видається думка Ю.М. Лотмана про те, що акт метонімічного перенесення спирається на виділення суттєвого через видалення несуттєвого: «Ця частина жінки є жінка» [4, с. 36].

Специфічним різновидом вторинної номінації, що встановлює зв'язок перенесення типу «ціле – частина» (від лат. *toto pro pars*) або «частина – ціле» (від лат. *pars pro toto*), є синекдоха (16,2%), яка утворює велику за обсягом метонімічну групу. Сучасне визначення синекдохи як гіпоніма метонімії виступає трансформацією підходу до тлумачення першої, сформованого минулою мовознавчою традицією, за якого метонімія вважалась похідною від синекдохи. Виступаючи стилістичним засобом, що заснований на кількісному зіставленні предметів і явищ [1, с. 102], синекдоха використовується Шарлоттою Бінгхем для: 1) заміни назви частини назвою цілого, включаючи, зокрема, випадки заміщення назвою роду найменування виду: *Oliver stared across at the pale, greyish face of his parent*. [9, с. 58]; 2) заміни назви цілого назвою його частини: *'I had better have it in simplistic terms. In case it goes too far over this pretty little head of mine.'* [16, с. 339]; 3) виражає однорідну сукупність відповідним словом в однині: *'No, sir,' Thomas agreed, suddenly looking Freddie in the eye* [9, с. 55].

Перифраз (42,5%) – це троп, що полягає в заміні назви описовим зворотом із вказівкою на його суттєві, характерні ознаки [1, с. 104]. У кон-

тексті перифрастичного перенесення важливим є живий зв'язок між заміщеним і заміщуваним, оскільки він відкриває нове в тому, що перейменовується, тому в сучасній мовознавчій літературі перифраз розглядають як форму непрямого поетичного образного мислення, риторичний прийом, засіб більш повного вираження ідейного задуму письменника [3].

У художньому писемному мовленні перифраз виконує різні стилістичні функції, однак основною і найбільш поширеною є функція додаткової характеристики описуваної реалії. Стилістичний ефект перифраза зумовлюється частотністю його використання. Так, okazіональні перифрази створюються в художньому або побутовому мовленні, постаючи оригінальною, новою назвою предмета, а їхнє значення розкривається в широкому контексті [2; с. 129]. Унаслідок частого використання вони здатні переходити до загального вжитку, втрачаючи експресивно-стилістичне забарвлення і перетворюючись на узуальні перифрази, які можуть входити до словникового складу мови у вигляді фразеологізмів [2, с. 159; 6, с. 169]. Такі перифрази наявні й у романах Шарлотти Бінгхем: *'Whoever it was, whoever they were, the sight of a woman with a gun always struck fear into the hearts of the opposite sex'* [15, с. 393].

Узуальні й okazіональні перифрази поділяють на логічні та образні; характерна особливість перших полягає в тому, що їхнє значення розкривається безпосереднім, прямим зв'язком із позначуваними реаліями, тому зміст таких перифрастичних структур передається ніби «сам собою» [3]. У романах Шарлотти Бінгхем логічні перифрази утворено за двома моделями: 1) певна характерна особливість реалії транспонується на найменування всього предмета [6, с. 169]: *Not that Mr Plunkett would ever have disowned his youngest son. Whatever he thought of his quite different, brilliantly handsome third son, he never, not even for a second, let his feelings show.* [9, с. 73]; 2) ширше поняття транспонується на найменування конкретної реалії [6, с. 169]: *Jerome sat down alone on the bottom of the flight of steps, as the object of his growing adoration cannoned her partner's ball through the hoop* [14, с. 39].

Оказіональні образні перифрази в романах Шарлотти Бінгхем виконують функцію естетичного й емоційного впливу на читача через образну характеристику позначуваного, адже не лише називають позначувану реалію, а й малюють або створюють образ: *Then, with silent surrender, as day slips off and night's black agent sets out his stall to claim his percentage of the skies, and the burnt-out worlds we know as stars burst through the great dark curtain above – the Magic Hour is gone* [12, с. 14].

До перифрастичних структур належать евфемізм та дисфемізм, які, враховуючи їхню специфіку, можна кваліфікувати як перифрази специфічного призначення. Евфемізм (3,3%) – це різновид перифрази, що полягає в заміні грубих, непристойних, а також неприємних висловлювань більш ввічливими [6, с. 162]. Із формальної точки зору перифраз та евфемізм пов'язані не лише структурною подібністю, але й непрямим, опосередкованим відношенням із позначуваною реалією, адже сполучною ланкою між ними та денотатом виступає його первинне найменування, відоме учасникам мовленнєвого акту. Ухилення від прямого найменування в разі евфемістичного перенесення зумовлюється забороною або сформованими традиціями суспільства, його соціально-культурними, морально-етичними, естетичними нормами, що дозволяють оцінювати реалії навколишньої дійсності за шкалою «добре – погано», детермінуючи прийнятність чи неприйнятність використання певного імені в конкретних комунікативних ситуаціях.

У романах Шарлотти Бінгхем евфемізм виконує різні стилістичні функції, зокрема використовується як спосіб іносказання, пом'якшення неприємної істини, засіб вираження комічних, іронічних відтінків або з метою відображення ввічливості й розмовного мовлення персонажів, які належать до вихованих прошарків суспільства: *At Lower Bridge Farm no one mentioned underclothes, or night clothes, or anything like that.*

People went to the 'aunt' or 'visited the cloakroom' or had 'unmentionables' [12, с. 82].

Опозитивним членом евфемізму виступає дисфемізм (0,8%), який полягає в навмисному використанні на позначення понять грубих, різких висловлювань замість наявних у мові нейтральних. У романах Шарлотти Бінгхем дисфемізм використовується задля змалювання емоційного стану персонажів, зокрема їхніх зневаги, ненависті, насмішливого ставлення чи роздратування: *'You stupid bloody idiot, of course I wanted it kept a secret! You know I wanted it kept a secret!'* [18, с. 213].

Висновки. У романах Шарлотти Бінгхем метонімічну групу фігур заміщення представлено передусім перифразом (42,6%), метонімією (37,1%), рідше – синекдохой (16,2%), а евфемізм (3,3%) та дисфемізм (0,8%) є найменш репрезентативними. У досліджуваних художніх творах фігури заміщення метонімічної групи виконують низку стилістичних функцій, проте передусім використовуються задля непрямой характеристики, виділення певних ознак позначуваного, відображення суб'єктивно-оцінного ставлення до предмета мовлення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні метонімічної групи фігур заміщення в текстах інших англійськомовних авторів у межах жанру роману, а також інших жанрів художньої прози не тільки англійськомовних авторів, але й письменників усього германського ареалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. 4-е изд., испр. и доп. Москва : Флинта : Наука, 2002. 384 с.
2. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва : Издательство литературы на иностранных языках, 1958. 462 с.
3. Давыдова Е.А. Расширенный повтор и перифраз в современном английском публицистическом тексте : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Москва, 2011. 19 с. URL : <http://cheloveknauka.com/rasshirennyy-povtor-i-perifraz-v-sovremennom-angliyskom-publitsisticheskom-tekste> (дата звернення: 09.01.2018).
4. Лотман Ю.М. Статьи по семиотике и типологии культуры. Том I. Таллинн : Александра, 1992. 478 с.
5. Скребнев Ю.М. Основы стилистики английского языка. 2-е. изд., испр.; на англ. яз. Москва : Астрель, 2003. 221 с.
6. Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко. Киев : Головное издательство издательского объединения : «Вища школа», 1991. 241 с.
7. Токмаков А.Н. Метонимия как средство прагматического воздействия (на материале французской кино критики) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05 «Романские языки». М., 2000. 23 с. URL: <http://www.dissercat.com/content/metonimiya-kak-sredstvo-pragmaticheskogo-vozdeistviya-na-materiale-frantsuzskoi-kinokritiki> (дата звернення: 09.01.2018).
8. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 682 с. URL : <http://tapemark.narod.ru/les/index.html> (дата звернення: 09.01.2018).
9. Bingham C. Change of Heart. London : Bantam Books, 1994. 469 p.
10. Bingham C. Distant Music. London : Bantam Books, 2002. 576 p.
11. Bingham C. Grand Affair. London : Bantam Books, 1997. 480 p.
12. Bingham C. In Sunshine or in Shadow. London : Bantam Books, 1991. 576 p.
13. Bingham C. Magic Hour. London : Bantam Books, 2005. 416 p.
14. Bingham C. Out of the Blue. London : Bantam Books, 2006. 448 p.

15. Bingham C. Stardust. London : Bantam Books, 1993. 576 p.
16. Bingham C. The Daisy Club. London : Bantam Books, 2009. 480 p.
17. Bingham C. The Kissing Garden. London : Bantam Books, 1999. 624 p.
18. Bingham C. The White Marriage. London : Bantam Books, 2007. 480 p.
19. Way E. C. Knowledge, representation and metaphor. 2nd edition. London : Kluwer Academic Publishers, 1991. 267 p.

REFERENCES

1. Arnold I. V. (2002) Stilistika. Sovremennyj anglijskijazyk [Stylistics. Modern English]. 4th ed. Moscow : Flinta : Nauka. 384 p.
2. Galperin I. R. (1958) Ocherki po stilistike anglijskogoazyka [English stylistics]. Moscow : Flinta : Izdatelstvo literatury na inostrannyhazykah. 462 p.
3. Davydova E. A. (2011) Rasshirennyj povtor i perifraz v sovremennom anglijskom publicisticheskom tekste [Extended repetition and periphrasis in Modern English publicistic text] (Extended abstract of doctoral dissertation). Kolomna : Moscow State Regional Institute of Social Studies and Humanities "Kolomna State Pedagogical Institute". 19 p. Retrieved from <http://cheloveknauka.com/rasshirennyy-povtor-i-perifraz-v-sovremennom-angliyskom-publitsisticheskom-tekste>
4. Lotman Yu. M. (1992) Stati po semiotike i tipologii kultury [Articles on semiotics and culture topology]. Vol. I. Tallinn : Aleksandra. 478 p.
5. Skrebnev Yu. M. (2003) Osnovy stilistiki anglijskogoazyka [Fundamentals of English Stylistics]. 2nd ed. Moscow : Astrel. 221 p.
6. Morohovskij A. N., Vorob'yova O. P., Lihosherst N. I., & Timoshenko Z. V. (1991) Stilistika anglijskogoazyka [Stylistics of the English language]. Kyiv : Golovnoe izdatelstvo izdatelskogo obedineniya : „Vishcha shkola”. 241 p.
7. Tokmakov A. N. (2000) Metonimiya kak sredstvo pragmaticheskogo vozdejstviya (na materiale francuzskoj kinokritiki) [Metonymy as a means of pragmatic influence (on the material of French film critics)]. (Extended abstract of doctoral dissertation). Moscow : Moscow State Linguistic University. 23 p. URL: <http://www.dissercat.com/content/metonimiya-kak-sredstvo-pragmaticheskogo-vozdejstviya-na-materiale-frantsuzskoi-kinokritiki>
8. Yarceva V. N. (1990) Lingvisticheskij enciklopedicheskij slovar [Linguistic encyclopedic dictionary]. Moscow : Sovetskaya enciklopediya. 682 p. Retrieved from <http://tapemark.narod.ru/les/index.html>
9. Bingham C. (1994) Change of Heart. London : Bantam Books. 469 p.
10. Bingham C. (2002) Distant Music. London : Bantam Books. 576 p.
11. Bingham C. (1997) Grand Affair. London : Bantam Books. 480 p.
12. Bingham C. (1991) In Sunshine or in Shadow. London : Bantam Books. 576 p.
13. Bingham C. (2005) Magic Hour. London : Bantam Books. 416 p.
14. Bingham C. (2006) Out of the Blue. London : Bantam Books. 448 p.
15. Bingham C. (1993) Stardust. London : Bantam Books. 576 p.
16. Bingham C. (2009) The Daisy Club. London : Bantam Books. 480 p.
17. Bingham C. (1999) The Kissing Garden. London : Bantam Books. 624 p.
18. Bingham C. (2007) The White Marriage. London : Bantam Books. 480 p.
19. Way E. C. (1991) Knowledge, representation and metaphor. 2nd ed. London : Kluwer Academic Publishers. 267 p.